

Merkt de klant uitbuiting van de prostituee op?

De verwachte effectiviteit van de wet die klanten strafbaar stelt bij gedwongen prostitutie

Marijke Malsch, Anne Koolenbrander, Rik Schoon en Marthe Schotsman¹

Bij de Eerste en de Tweede Kamer liggen twee wetsvoorstellen, die ten doel hebben de vrijwillige prostitutie te reguleren en de gedwongen prostitutie te bestrijden. Het meest recente wetsvoorstel richt zich daarbij direct op de klant: die kan vervolgd worden als hij gebruik maakt van de diensten van een prostituee die wordt uitgebuit. Onderzocht is welke signalen op gedwongen prostitutie duiden, of klanten deze herkennen, en hoe verantwoordelijk zij zich voelen voor het melden ervan. Uit onderzoek blijkt dat klanten veel signalen kunnen noemen van gedwongen prostitutie. Zij zijn echter niet altijd bereid of in staat dit te melden. Het wetsvoorstel zal waarschijnlijk slechts een symbolisch effect hebben.

Inleiding

Prostitutie en mensenhandel zijn onderwerpen waarover al jarenlang veel maatschappelijk debat is. Op dit moment zijn twee wetsvoorstellen in behandeling die de vrijwillige prostitutie beter willen reguleren en de mensenhandel willen bestrijden. Voor het eerst richt de wetgever zich daarbij op de klant bij het tegengaan van gedwongen prostitutie; voorheen was de aandacht vooral gericht op de prostituee en op de souteneur.

In dit artikel wordt verslag gedaan van een pas afgerond onderzoek onder klanten van prostituees. Een grote groep klanten vulde een digitale vragenlijst in en een deel van hen werkte ook mee aan een interview. De resultaten laten zien dat de meeste signalen die duiden op gedwongen werk als prostituee op zich helder en herkenbaar zijn. Veel minder vaak zal de klant echter bereid of in staat zijn om melding te doen van uitbuiting.

Wetgeving en beleid

In het jaar 2000 is het algemeen bordeelverbod opgeheven. Daarmee werd souteneurschap (deels) gelegaliseerd en decentraal geregeld. Prostitutie is legaal mits het niet in strijd is met de nationale wetgeving en de aanvullende gemeentelijke regelgeving. Prostitutie door minderjarigen is echter illegaal. De wetgeving is bovendien uitgebreid met strafbaarstelling van klanten van prostituees van 16 en 17 jaar en alle vormen van uitbuiting.²

¹ Prof. mr. dr. Marijke Malsch is hoogleraar Empirical Legal Studies aan de Open Universiteit en senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR); Anne Koolenbrander, MSc., Rik Schoon, MSc. en Marthe Schotsman, MSc. hebben in het kader van hun stage en scriptie bij NSCR en Vrije Universiteit onderzoek gedaan onder klanten van prostituees. Dit artikel vormt een verslag van hun bevindingen. De Open Universiteit heeft een deel van het onderzoek gefinancierd. De auteurs bedanken Ellen de Jong, MSc., dr. Lidewyde Berckmoes en dr. Miriam Wijkman voor eerdere samenwerking en gedachtenwisseling over dit onderwerp.

² Art. 273f, lid 3 sub 2 Wetboek van Strafrecht.

De verantwoordelijkheid van de klant voor misbruik van prostituees krijgt tegenwoordig meer aandacht dan vroeger.³ In 2014 is een initiatiefwetsvoorstel ingediend waarbij de klant kan worden vervolgd als deze weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat de prostituee gedwongen werkt.⁴ Het wetsvoorstel ligt op het moment van schrijven van dit artikel bij de Eerste Kamer; de plenaire behandeling is voorzien voor 9 maart 2021. Het oudere, reeds dikwijls aangepaste Wetsvoorstel Regulering prostitutie (Wrp) ligt, na een kritisch advies van de Raad van State, weer bij de Tweede Kamer.⁵

De delegalisering van het houden van bordelen en clubs is gebaseerd op de gedachte dat de prostituee zelf haar zaakjes zou kunnen regelen, en dan dus niet meer afhankelijk zou zijn van een souteneur. Als er toch sprake was van uitbuiting zou de souteneur aangepakt kunnen worden, want mensenhandel is immers strafbaar. Het willen weghalen van het stigma op prostitutie en daarmee het ‘normaliseren’ ervan, gaat uit van de – optimistische – gedachte dat dit uitbuiting langzamerhand zou doen verdwijnen.

Gaandeweg bleek echter dat er desondanks nog steeds mensenhandel plaatsvindt binnen de prostitutie. Er worden bovendien slechts weinig vervolgingen tegen mensenhandelaren ingesteld, en het percentage vrijspraken is hoog.⁶ Mensenhandel is een vorm van criminaliteit die zich grotendeels onder de radar afspeelt. Er is een ‘dark number’ waardoor exacte aantallen gedwongen werkende prostituees moeilijk zijn vast te stellen. Maar dat mensenhandel in deze sector nog steeds voorkomt staat wel vast. Het aantal slachtoffers van mensenhandel in de prostitutie groeit bovendien sinds 2018, met name jonge en buitenlandse slachtoffers, zo laten recente cijfers van de Nationaal rapporteur mensenhandel zien.⁷

Hoe treden andere landen op tegen mensenhandel binnen de prostitutie? De Verenigde Staten hebben een puur repressief model: zowel de prostituee als de pooier als de klant zijn er strafbaar. Er zijn daar ‘John Schools’⁸ waar een veroordeelde klant bewust wordt gemaakt van het feit dat zijn handelen de prostitutie en daarmee ook mensenhandel in stand houdt. Het ‘shamen’ van de prostituant, door bijvoorbeeld aan zijn gezin te laten weten dat vader prostituees bezoekt wordt, evenals het streng straffen van de klant, als nastrevenswaardig gezien. Ook in landen als Zweden, Noorwegen en IJsland pleegt de klant een strafbaar feit.

³ Brief van de Minister van Justitie en Veiligheid, aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, Den Haag, 13 januari 2021.

⁴ *Kamerstukken II* 2014/15, 34091, nr. 2; *Kamerstukken I* 2015/16, 34091, A; [Eerste Kamer der Staten-Generaal - Initiatiefvoorstel-Segers, Kuiken, Van Nispen en Kuik Wet strafbaarstelling misbruik prostitué\(e\)s die slachtoffer zijn van mensenhandel \(34.091\). Voorlopig verslag \(eerstekamer.nl\)](#)

⁵ *Kamerstukken II* 2009/10, 32211, 1; *Kamerstukken I* 2016/17, 33885, C; [Eerste Kamer der Staten-Generaal - Wet regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche \(32.211\) Kamerstukken II 2020/21, 35715, nrs. 1-4](#). Zie over dit wetsvoorstel Ch. Post & J. Brouwer, *Wet regulering prostitutie of Wet deregulering thuisprostitutie? Nederlands Juristenblad* 2017, 4, 253-256; Ch. Post, M. Vols & J. Brouwer, *Het ‘Wetsvoorstel regulering sekswerk’*. Oude wijn in nieuwe zakken of een gerijpt wetsvoorstel? *Nederlands Juristenblad* 2020, 4, 261-266.

⁶ A.L. Daalder, *Het bordeelverbod opgeheven. Prostitutie in 2000-2001*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers/WODC 2002; A.L. Daalder, *Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers/WODC 2007; A.L. Daalder, *Prostitutie in Nederland Anno 2014*, Den Haag: WODC 2015; M. Malsch, ‘Kijken en wegstijgen. Prostitutie en mensenhandel in Mokum’, in A. Dirkzwager, J.-L. van Gelder, S. Ruiters & G. Custers (red.), *Beroemd en berucht: criminaliteit in Amsterdam*. Amsterdam: SWP, 2017, p. 17-32; <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/06/26/de-peeskamers-werden-duurder-de-uitbuiting-is-gebleven-a1607965>; R. van der Zee, *Mannen die seks kopen*, Amsterdam: SWP 2015; M. Malsch & E.Y. Tsang, *Prostitutie en mensenhandel in de grote stad: een vergelijking tussen Amsterdam en Dongguan (China)*, in M. Malsch & J.-W. Sap (red.), *Orde en verwarring in de stad. Veilige stad 2* (p. 93-112), Den Haag: Boom criminologie 2020.

⁷ [Slachtoffermonitor mensenhandel 2015-2019 | Rapport | Nationaal Rapporteur](#).

⁸ Een ‘John’ is een klant van een prostituee.

De prostituee zelf is daar echter niet strafbaar. Onderzoek suggereert dat er door de criminalisering van de klant verplaatsing van de prostitutie naar naburige landen plaatsvindt. Tegelijkertijd zou de prostitutie door dit type wetgeving afnemen en zouden mensen kritischer worden ten opzichte van het verschijnsel, vooral jongeren. Er is echter kritiek gekomen op deze bevindingen.⁹ Daar wordt hier niet verder op ingegaan.

Andere landen binnen Europa, zoals Duitsland, hebben minder repressieve systemen. Nederland heeft nog steeds een redelijk permissief systeem, maar daar lijken de nieuwe wetten toch enige verandering in aan te gaan aanbrengen.¹⁰

Methoden

Klanten van prostituees zijn benaderd voor het invullen van een online vragenlijst en voor interviews.¹¹ De online survey werd op websites geplaatst door Redlights Nederland, kinky.nl, hookers.nl, sexjobs.nl, en sexmarkt.nl. De vragenlijst werd gedurende een maand getoond en met behulp van een banner werd de aandacht hierop gevestigd.

Aan het online onderzoek hebben in totaal 717 klanten meegewerkt. Een deel van de klanten vulde de vragenlijst niet volledig in, en deze vragenlijsten zijn niet meegenomen in het onderzoek. Uiteindelijk waren 422 ingevulde vragenlijsten bruikbaar voor analyse.

Op de ingevulde vragenlijst kon aan het eind worden aangegeven of men bereid was mee te werken aan een mondeling interview. In totaal 53 klanten hebben aangegeven hiertoe bereid te zijn, en zij zijn per mail benaderd. Op deze mail hebben 22 respondenten gereageerd, waarvan zes respondenten uiteindelijk toch afzagen van deelname of niet meer reageerden.¹² Dit resulteerde in vijftien face-to-face, online of telefonische interviews. Ongetwijfeld heeft de coronacrisis, die zich in deze periode manifesteerde, ervoor gezorgd dat er uiteindelijk minder klanten wilden meewerken aan een interview dan van tevoren was aangegeven.

De lengte van de interviews varieerde tussen de dertig minuten en één uur en drie kwartier. De gemiddelde leeftijd van de geïnterviewde klanten was 56 jaar. Elf geïnterviewden waren vrijgezel, twee waren getrouwd, en twee hadden een partner. Hun beroepsmatige werkzaamheden varieerden van gemeenteambtenaar, werkzaam in de logistieke sector, grafisch vormgever, administratief medewerker, hulpverlener, hovenier, tot gepensioneerden. Vijf klanten hadden de pensioenleeftijd reeds bereikt.

⁹ R. Durchslag & S. Goswani, *Deconstructing the demand for prostitution: preliminary insights from interviews with Chicago men who purchase Sex*, Chicago Alliance against Sexual Exploitation 2008; A. Kotsadam & N. Jakobsson, Do laws affect attitudes? An assessment of the Norwegian prostitution law using longitudinal data, *International Review of Law and Economics* 2011, 31, 103-115; M. Waltman, Prohibiting sex purchasing and ending trafficking: the Swedish Prostitution Law, *Michigan Journal of International Law*, 33, 133-157; R. van der Zee, 2015, p. 86. Van der Zee bespreekt de kritiek op deze onderzoeken: er zijn geen harde cijfers voor en er kunnen andere oorzaken zijn voor een afname.

¹⁰ Zie Post & Brouwer, 2017; Post et al., 2020.

¹¹ Voor eerder onderzoek onder klanten, zie Di Nicola, A., Cauduro, A., Lombardi, M., & Ruspini, P. (2009). *Prostitution and human trafficking. Focus on clients*, New York: Springer; G. Van Husen & T. van Dijk, In gesprek met de klant: Een onderzoek naar klanten van prostituees en hun rol bij de aanpak van misstanden, 2014; Van der Zee, 2015.

¹² Eén respondent gaf aan slechts schriftelijk de vragen te willen beantwoorden; hier is van af gezien.

De groep klanten die de vragenlijst invulde is weliswaar omvangrijk, maar is mogelijk niet representatief voor alle klanten. Hetzelfde geldt voor de geïnterviewden. Wel geven de uitspraken van de klanten een goed beeld van de problemen die er kunnen spelen bij het onderkennen van uitbuiting en de bereidheid om iets te doen met signalen van gedwongen prostitutie. De uitkomsten zijn daarmee erg relevant voor wetgeving en beleid op dit terrein.

Resultaten

Aan de klanten zijn vragen gesteld over potentiële signalen van gedwongen prostitutie, in hoeverre de klant zich verantwoordelijk voelt voor het melden daarvan, en wat het oordeel van de geïnterviewde is over het wetsvoorstel dat klanten bij gedwongen prostitutie strafbaar stelt. Bij de bespreking van de resultaten hieronder wordt ingegaan op zowel de vragenlijsten als de interviews.

Signalen van uitbuiting

Dertien van de vijftien geïnterviewde klanten merken tijdens de interviews op dat het moeilijk is om achter seksuele uitbuiting te komen. Ze vragen zich bovendien af of het wel aan hen is om te informeren bij de prostituee over potentiële dwang. Vooral wanneer de stemming van de prostituee opgewekt is, ze verder niets verdachts laat zien en er bijvoorbeeld geen verwondingen of blauwe plekken zichtbaar zijn, vragen klanten zich af hoe ze erachter moeten komen of een prostituee slachtoffer is van seksuele uitbuiting.

Toch blijken de klanten goed op de hoogte te zijn van de signalen die op uitbuiting kunnen duiden. De signalen die de klanten noemen als teken van uitbuiting worden hieronder besproken.

Een belangrijk signaal is de **beschikbaarheid van prostituees**. De prostituee geeft bijvoorbeeld in de advertentie aan dat zij 24 uur per dag, 7 dagen per week een afspraak kan inplannen. Vijf geïnterviewde klanten noemen dit als potentieel signaal van seksuele uitbuiting.

Ook het **aantal klanten** dat de prostituee op een dag zegt te ontvangen kan een signaal zijn van seksuele uitbuiting. Respondent 1 zegt hierover dat hij heeft meegemaakt dat hij de 16^e klant was van een prostituee.

“[...] Ik zeg ‘heb je het druk gehad?’. Ja je bent nu mijn 16e van vandaag. Dan denk je bij je eigen, 16 mijn god hoe moet zo iemand zich voelen. Ja die is dan eigenlijk 12 uur achter elkaar van de een naar de ander gegaan. En ja achteraf is dat natuurlijk niet normaal, de meeste vrouwen doen een klant of 7/8 op een dag. En dat is ook wel de max zeg maar.” (Respondent 1)

Het aanbieden van **risicovolle diensten** wordt ook als signaal genoemd. Respondent 11 zegt:

“[...] Er staan wel dubieuze advertenties waarbij je het gevoel krijgt dat het niet klopt. [...] Zonder condoom moet je sowieso niet doen. Dan klopt er iets niet. Dan wordt het puur om het geld gedaan, als verdienste om het zo maar te zeggen.” (Respondent 11)

De **prijs van de afspraak** is ook van belang. Aangegeven wordt dat het onverstandig is om een afspraak te maken tegen een te lage prijs, zo blijkt uit zowel de interviews als de online vragenlijst.

Ook *persoonlijke achtergronden van de prostituee* kunnen duiden op gedwongen werk, maar dan vooral wat betreft de *situationele dwang* die daarmee mogelijk gepaard gaat. Klanten noemen als voorbeeld dat prostituees uit Oost-Europese landen komen, en dan met name Hongarije en Roemenië. Deze prostituees zouden niet met de harde hand zijn gedwongen, maar zouden eerder hierheen komen door de situatie in het land van herkomst. Zij zouden bijvoorbeeld liever als prostituee in Amsterdam werken dan in een fabriek in Hongarije tegen een substantieel lager loon. Drie klanten noemen *verslaving* als mogelijk kenmerk van seksuele uitbuiting. Ook dit is een voorbeeld van situationele dwang: de prostituee moet de verslaving bekostigen. Tegenwoordig zou verslaving volgens de klanten echter niet meer vaak voorkomen.¹³

De *jonge leeftijd van de prostituee* wordt door negen geïnterviewde klanten als achtergrondsignaal genoemd, het kan een teken zijn van seksuele uitbuiting.

Lichamelijke verwondingen worden door tien geïnterviewde klanten genoemd als een duidelijk signaal van seksuele uitbuiting. Vier klanten vinden blauwe plekken verdacht en één klant heeft het over een sigaretafdruk op het lichaam. De geïnterviewde klanten geven echter aan dit zelf zelden te hebben meegemaakt, maar dat dit vroeger wél vaker zou zijn voorgekomen.

“Nou dat is moeilijk hoor. Ik bedoel, geen blauwe plekken, want dat komt echt niet meer voor. (...) Vroeger, ook voor mijn tijd, was dat nog weleens. Ik heb dat niet echt meegemaakt, een keer geloof ik. Die zat onder de blauwe plekken en die was ook gelijk weg. Met een vriend heb ik toen gedacht, moeten we daar niet iets aan doen? Maar dat had geen zin, want die was na een dag weg.” (Respondent 8)

Bepaalde *tatoeages* die prostituees over het hele lichaam hebben, worden genoemd als signaal dat kan duiden op seksuele uitbuiting. Dan gaat het bijvoorbeeld om tatoeages van een strik op de pols, of van teksten in andere talen. Die kunnen te maken hebben met een georganiseerde groep die opereert op de achtergrond. Vaak zijn dezelfde soort tatoeages zichtbaar bij verschillende prostituees. Dit zou volgens klanten die de online vragenlijst invulden, kunnen betekenen dat de prostituee ‘gemarkeerd’ is door een bepaalde groep of vriend.

Een signaal van mogelijk gedwongen werk is de inhoud van de *advertentietekst*. Zo noemen twee klanten dat het opvalt wanneer de tekst in *gebreekig Engels of Nederlands* is geschreven. Daarnaast noemen drie klanten dat het opvalt wanneer *hetzelfde telefoonnummer* wordt gebruikt *bij verschillende advertenties* en wanneer een *vrijwel identieke tekst* bij verschillende advertenties wordt gebruikt. Twee klanten vinden het zorgelijk als er *dubieuze en uitlokkende teksten* worden geplaatst. Platte en banale teksten worden ‘alarmerend’ genoemd. Een online bevroegde klant stelt dat hij soms *dezelfde foto’s* met verschillende namen en/of telefoonnummers ziet staan op advertentiesites.

Elf geïnterviewde klanten stellen dat de *stemming* van de prostituee kan duiden op seksuele uitbuiting. De prostituee is dan bijvoorbeeld vermoeid, ongelukkig, angstig of ongeïnteresseerd. Daarnaast hebben klanten het over trillen en beven, het ontbreken van zin, en een schichtige houding. Respondent 9 beschrijft een situatie waarbij hij een angstige prostituee tegenkwam en hoe deze afspraak toen is verlopen.

¹³ Het is niet zeker of prostituees dit soort factoren zelf ook als ‘dwang’ ervaren.

“Het was een meisje, rond de 26. Dus ik kwam binnen, betaalde en ging uit de kleren. Toen we op het bed zaten klampte ze zich aan mij vast, en ik voelde van oh ... En toen zei ik ‘Hee het hoeft niet hè, ik bedoel als je echt niet wil, hou het geld want zo zit ik niet in elkaar.’. [...] En toen kuste ze mij ook op mijn schouder en toen zei ze ‘nee dit is oké’.” (Respondent 9)

Acht klanten noemden de **rondreizende prostituees** als mogelijk signaal.

“Net als dames die zich heel vaak verplaatsen, dat is ook niet goed. Ik bedoel, als verder jouw service gewoon goed is, dan kun je gewoon op die plek blijven en kun je ook onder dezelfde naam handelen. Dat rondreizende circus is nooit goed.” (Respondent 3)

Het verplaatsen van prostituees tussen werklocaties lijkt vaker voor te komen, en zal in veel gevallen niet de eigen keuze te zijn.¹⁴

Het hebben van een **‘fout vriendje’** of het aanwezig zijn van een **tussenpersoon** wordt door twaalf geïnterviewde klanten als mogelijk signaal van uitbuiting genoemd. De prostituee vertelt de klant bijvoorbeeld voor een man geld te verdienen; deze regelt dan de advertenties. Twee klanten geven aan dat wanneer er meerdere prostituees in één huis werken, dit kan betekenen dat er een tussenpersoon is. Het wordt als verdacht beschouwd als er andere personen aanwezig zijn op de ontvangstlocatie, er mannen rondhangen die de prostituee in de gaten houden, wanneer er een chauffeur wordt gebruikt en wanneer het geld moet worden afgegeven aan iemand anders, of in ieder geval moet worden weggebracht.

De **ontvangstlocatie** zelf, dus de plek waar prostituees de klanten ontvangen, kan eveneens een potentieel signaal van seksuele uitbuiting zijn, bijvoorbeeld als een huis ‘smerig’ of ‘vies’ is. Daarnaast zouden ongebruikelijke locaties opvallend zijn; een van de klanten noemt een Turks theehuis als voorbeeld.

De verantwoordelijkheid van de klant

Aan de geïnterviewde klanten is gevraagd in hoeverre zij zich verantwoordelijk voelen voor het melden van verdachte situaties. Vier geïnterviewde klanten vinden het niet de verantwoordelijkheid van de klant om naar de persoonlijke situatie van een prostituee te vragen. Drie klanten stellen dat prostituees nooit zullen toegeven wat er daadwerkelijk speelt. Soms merken klanten pas achteraf dat er misschien iets mis is, zeggen ze, bijvoorbeeld wanneer er even wordt nagepraat met de prostituee.

Drie klanten vinden daarentegen dat het juist wél de verantwoordelijkheid van de klant is; ze zijn zelf alert op signalen en vinden dat bij twijfel te allen tijde moet worden doorgevraagd. Zo geeft één van de klanten aan dat het minste wat de klant kan doen, is oplettend zijn. Maar het merendeel van de geïnterviewde klanten lijkt zich dus overwegend niet verantwoordelijk te achten voor het melden van uitbuiting.

Bij de nieuwe wet die klanten strafbaar stelt bij uitbuiting zullen waarschijnlijk minder meldingen worden gedaan. Ruim dertig procent van de online bevraagde klanten zegt dat als de nieuwe wet in werking is, zij minder snel een melding te zullen doen. Desondanks stelt het

¹⁴ Zie ook Malsch, 2017.

grootste deel van die klanten die de online vragenlijst invulde zich verantwoordelijk of een beetje verantwoordelijk te voelen voor het signaleren van misstanden.¹⁵

Het initiatiefwetsvoorstel

Aan de klanten is gevraagd hun oordeel te geven over het initiatiefwetsvoorstel dat klanten strafbaar stelt als zij weten of redelijkerwijs moeten vermoeden dat de prostituee gedwongen werkt.

Vijf geïnterviewden zijn het eens met de komst van de nieuwe wet. Zij vinden dat de klant een rol heeft in het signaleren van de gedwongen prostitutie.

“Ik vind het heel goed, ik vind dat iedere wandelende man, hoe opgewonden je ook bent gewoon echt moet nadenken. (...) Je ziet het toch, stel ik ga naar de Wallen toe en ik spreek een dame aan, die oogt ziek, of heeft blauwe plekken, of noem maar op. Die zit constant op haar telefoon en kijkt continu naar de tijd, ja dan ga ik weg, dan is het gebeurd. Ik ben het daar echt heel erg mee eens.” (Respondent 14)

Zeven andere klanten staan meer sceptisch ten opzichte van het wetsvoorstel. Zij zeggen bijvoorbeeld dat het moeilijk of onmogelijk is om achter de situatie van een prostituee te komen. Zij vinden dat het vooral de overheid is die voor oplossingen moet zorgen.

“Op zich vind ik het goed, iedere vorm van dwang in dit soort beroepen moet natuurlijk voorkomen worden, want dat is compleet mensonterend als je wordt gedwongen om dit te doen. Alleen er moet wel heel nadrukkelijk duidelijk zijn uit de wet of jurisprudentie van ja in hoeverre kun je die verantwoording bij de klant leggen? Als ik bijvoorbeeld een brood ga kopen bij de bakker en de bakker is vriendelijk, hij groet me, hij maakt een praatje en ik ga weg en er is niks aan de hand. En ik krijg later te horen dat er iemand in dat achterkamertje zat met een shotgun in zijn nek van ja je moet dit doen, ja kun je mij dat verwijten?” (Respondent 1)

Drie klanten zijn uitgesproken negatief over het wetsvoorstel. De strafbaarstelling van de klant vinden zij een slechte ontwikkeling. Zij vinden, net als de eerdergenoemde klanten, dat regulering en toezicht vanuit de overheid veel belangrijker is dan strafbaarstelling van de klanten. Sommigen vinden dat de wet meer kwaad doet dan goed.

“Het wordt alleen maar beroerder, voor de dames en voor de heren. De een wordt argwanender en de ander gaat toch verder in het geniep.” (Respondent 9)

Verschillende geïnterviewden zeggen dat de klant angstiger zal worden door de zware straffen die kunnen worden opgelegd. De gevolgen hiervan zullen zijn dat zij naar bijvoorbeeld Duitsland of België uitwijken, of dat zij nog minder ‘open’ worden over hun bezoeken. De wet zal ook negatief uitpakken voor de prostituees zelf, denken zij, want die gaat meer ondergronds.

Er is geen enkele geïnterviewde die denkt dat het wetsvoorstel uitsluitend positieve effecten met zich meebrengt.

Conclusies

¹⁵ De online benaderde klanten waren gemiddeld jonger dan de geïnterviewden. Het is niet duidelijk of dit leeftijdsverschil verband houdt met en mogelijk sterker verantwoordelijkheidsgevoel bij de online bevroegde klanten.

Klanten zeggen dat zij het vaak lastig vinden om signalen van seksuele uitbuiting op te merken. Dit is met name het geval als de prostituee in een opgewekte stemming is en niets laat merken. Ook vragen klanten zich af of het überhaupt wel hun verantwoordelijkheid is om daar op te letten, dat zou de overheid moeten doen. Zij vinden niet dat zij zelf verder moeten doorvragen. Een klein deel van de geïnterviewden ziet wel pertinent een taak van de klant bij het alert zijn, het signaleren en bovendien het melden van misstanden.

Toch geven de klanten desgevraagd van diverse signalen aan dat die op uitbuiting kunnen duiden, en zij noemen op verzoek daar bovenop nog verschillende andere signalen. Al met al is een behoorlijke lijst met mogelijke signalen van uitbuiting naar boven gekomen.¹⁶ Enig zicht op wat er van belang kan zijn bij het onderkennen van uitbuiting lijkt er dus wel degelijk te bestaan onder de klanten.

Tabel 1. Mogelijke signalen van uitbuiting binnen de prostitutie

Zichtbaar	Directe uitbuiting	Indirecte uitbuiting
	Bepaalde tatoeages Blauwe plekken Sigarettenafdruk op lichaam Stemming prostituee Jonge leeftijd prostituee Tussenpersonen/foute vriendjes Risicovolle diensten Vieze/vreemde ontvangstlocatie Lage prijs	Afkomstig uit armer land Verslaving
Niet/minder direct zichtbaar	Verhuizingen prostituee Groot aantal klanten per dag 24/7 beschikbaar Teksten/telefoonnummers/foto's in advertenties	Levensomstandigheden prostituee

In de groep signalen kan een aantal categorieën worden onderkend. Een onderscheid kan worden gemaakt tussen *directe* uitbuiting en *indirecte* uitbuiting. Van indirecte uitbuiting is sprake als een prostituee door de moeilijke levensomstandigheden in het land waar zij vandaan komt, naar Nederland reist om hier te werken in de prostitutie. Een ander voorbeeld is een verslaving die een vrouw aanzet om (extra) geld te verdienen in de prostitutie, of haar beroerde levensomstandigheden in Nederland. Daarnaast is een onderscheid mogelijk tussen

¹⁶ Niet alle genoemde signalen hoeven pertinent op uitbuiting te duiden. Daarom wordt in het onderzoek gesproken over 'mogelijke' signalen.

zichtbare/hoorbare en *minder direct zichtbare/hoorbare* signalen. In Tabel 1 zijn de diverse signalen van uitbuiting aan de hand van deze twee factoren in schema gebracht.

Het grootste deel van van de genoemde signalen duidt op een *directe* vorm van uitbuiting. Bovendien vallen verreweg de meeste signalen behoorlijk goed te onderkennen – mits ze zich voordoen. Het is natuurlijk afhankelijk van hoe vaak deze signalen zich voordoen, of klanten ze ook daadwerkelijk kunnen opmerken. Veel klanten stellen dat ze tekenen van uitbuiting niet vaak tegenkomen. Het valt niet na te gaan hoe vaak deze signalen zich in werkelijkheid voordoen maar dan toch worden genegeerd, al zijn er in onderzoek veel aanwijzingen te vinden dat het negeren van signalen voorkomt.¹⁷

In een recente brief benoemt de Minister van Justitie en Veiligheid de signalen die op uitbuiting kunnen wijzen:¹⁸ dat zijn uitingen van angst, afkeer of verdriet, het presenteren van de prostituee onder dwang of geweld, en het afnemen van seksuele diensten op een verlaten industrieterrein. Ook noemt de Minister de kwetsbare situatie waarin een prostituee verkeert, die de gelegenheid tot uitbuiting geeft. Het lijkt er dus op dat de Minister naast de *directe* ook *indirecte* vormen van uitbuiting, die globaal overeenkomen met de door de klanten genoemde typen uitbuiting, voor ogen heeft bij het aanmerken wat onder gedwongen prostitutie valt. In de situaties die de Minister noemt, kan er dus sprake van zijn dat de klant wetenschap of een ernstig vermoeden heeft dat een prostituee in een uitbuitingssituatie werkt.

Leden van de Eerste Kamer van Groen-Links wijzen op mogelijke negatieve effecten op de meldingsbereidheid van het wetsvoorstel. Immers, de klant stelt zich dan bloot aan een strafrechtelijke vervolging, of hij wil uitsluitend nog anoniem melden met als gevolg dat hij niet als getuige kan optreden in een strafzaak. Soortgelijke negatieve effecten zijn ook in ons onderzoek genoemd. De Minister erkent dit maar zegt dan dat het openbaar ministerie in de strafeis rekening kan houden met het feit dat de klant zichzelf heeft gemeld.¹⁹ Hij lijkt er dus, waarschijnlijk in veel gevallen ten onrechte, vanuit te gaan dat de klant tóch zal gaan melden, en wel onder zijn eigen naam, ondanks het risico van een vervolging. In ons onderzoek is door klanten gesteld dat door de wet veel klanten juist *minder* zullen gaan melden, prostitutie meer ondergronds zal gaan, deze daardoor minder goed controleerbaar wordt, en dat dit de prostituees kwetsbaarder maakt. Dit zijn negatieve bijeffecten van de wet die serieus moeten worden genomen.

Omdat veel mogelijke signalen van uitbuiting zijn genoemd tijdens het onderzoek, zou de klant dus in principe een grotere rol kunnen spelen bij het onderkennen en melden van de uitbuiting. Of de klant dit ook gaat doen, hangt mede af van zijn verantwoordelijkheidsgevoel. Dat gevoel is er wel degelijk bij een deel van de klanten, maar lijkt nog niet tot veel daadkracht te leiden.²⁰

Het is terecht dat klant nu meer aandacht krijgt. Het is echter voor discussie vatbaar of dit primair moet gebeuren via de wet die nu voorligt. Waarschijnlijk blijft de wet zonder direct effect, en heeft deze tegelijkertijd serieuze negatieve bijeffecten. Klanten zullen immers

¹⁷ [Slachtoffermonitor mensenhandel 2015-2019 | Rapport | Nationaal Rapporteur](#); zie ook de literatuur genoemd in noot 6.

¹⁸ Brief van de Minister van Justitie en Veiligheid, aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, Den Haag, 13 januari 2021.

¹⁹ Brief van de Minister van Justitie en Veiligheid, aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, Den Haag, 13 januari 2021.

²⁰ [Slachtoffermonitor mensenhandel 2015-2019 | Rapport | Nationaal Rapporteur](#).

waarschijnlijk zeggen dat de uitbuiting niet zichtbaar was, en het blijft moeilijk om aan te tonen dat deze wel degelijk kon worden opgemerkt. Tegelijkertijd gaat de prostitutie ondergronds en wordt daarmee moeilijker controleerbaar.

Dan blijft alleen nog het *symbolische* karakter van de wet over. Daar lijkt ook vooral op te zijn ingezet door de initiatiefwetgever. Wellicht komt er door deze wet meer bewustzijn van het feit dat de klant prostitutie in stand houdt, en daarmee ook de gedwongen prostitutie. De onderzoeksresultaten over Zweden en Noorwegen suggereren dat een dergelijk bewustwordingseffect van een wet mogelijk is, maar op dat onderzoek is ook kritiek gekomen.²¹

In plaats van te veel te verwachten van deze repressieve, nauwelijks handhaafbare, wet lijkt het beter om meer in te zetten op het actiever signaleren en melden, als nodig anoniem. Aan de signalen die in ons onderzoek zijn gevonden kan grotere bekendheid worden gegeven, waardoor gedwongen prostitutie misschien beter kan worden gedetecteerd. Uitbuiting van prostituees kan immers mensonterende vormen aannemen, maar blijft toch vaak onopgemerkt.²² En wellicht dat door het geven van grotere bekendheid aan de signalen er meer inzicht komt in de negatieve kanten die kleven aan prostitutie, vooral de gedwongen variant ervan.

Beperkingen

Er is een aantal beperkingen aan het onderzoek waarvan hier verslag is gedaan. De eerste is dat de klanten die de vragenlijst invulden en die meewerkten aan een interview mogelijk niet representatief zijn voor alle klanten. Eerder in dit artikel is daar iets over gezegd. Ten tweede geeft een onbekend deel van de klanten wellicht sociaal-wenselijke antwoorden op de gestelde vragen. Zij zullen bijvoorbeeld zeggen dat ze zich verantwoordelijk voelen en misstanden zullen melden, terwijl ze dat uiteindelijk toch niet doen. In eerder onderzoek is eveneens geconstateerd dat slechts een minderheid van de klanten bereid is om verdachte signalen te melden, ook als dat anoniem kan.²³ In andere situaties zeggen mensen eveneens te zullen melden, maar doen ze het dan uiteindelijk toch niet.²⁴ Waarschijnlijk is de werkelijkheid door deze sociaal-wenselijke antwoorden minder fraai dan die nu lijkt. Maar dat is ook met de mensenhandel binnen de prostitutie waarschijnlijk het geval; we weten niet alles, en wat we niet weten laat waarschijnlijk een minder mooi beeld zien.²⁵

²¹ Van de Zee, 2015.

²² Zie M. Farley, E. Schuckman, J.M. Golding, K. Houser, L. Jarrett, P. Qualliotine & M. Decker, *Comparing sex buyers with men who don't buy sex: "You can have a good time with the servitude" vs. "You're supporting a system of degradation"* 2011, geraadpleegd via <http://www.prostitutionresearch.com/pdfs/Farleyetal2011ComparingSexBuyers.pdf>

²³ Van de Zee, 2015, p. 59.

²⁴ S. Mehlbaum & J. Broekhuizen, *Vreemde geuren. Nulmeting meldingsbereidheid drugsproductielocaties in Zaanstad*, Halfweg: Mehlbaum Onderzoek 2020, te raadplegen via <https://www.mehlbaumonderzoek.nl/wp-content/uploads/2020/06/Vreemde-geuren-nulmeting-meldingsbereidheid-DEF.pdf>.

²⁵ Zie H. Werson, *De fatale fuik. Achter de schermen van mensenhandel en gedwongen prostitutie in Nederland*, Amsterdam: Carrera 2012.